

Prof. Dr. Gülsüm KİLLİ YILMAZ

TL1060 Hakas Türkçesi II Ders Notu: 9. Ders “Hakas Türkçesinde Zamirler, Zamirlerin Yapısı ve İşlevleri”, Ankara Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, 2021.

Hakas Türkçesinde Zamirler (Местоимение), Zamirlerin Yapısı ve İşlevleri

Türkiye Türkçesi gramerlerinde zamirler adların yerlerini tutan, kişileri ve nesnelere temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir (Korkmaz 2007: 399). Hakas Türkçesi gramerinde ise “Nesneleri, nesnelerin işaretlerini, sayıları adlarını söylemeksizin ifade eden söz grubu” (Karpov 2004: 45) olarak tanımlanmaktadır. Zamirler nesne ya da işaretleri genel olarak işaret ederler, zamirin gerçekten neyi işaret ettiği ise ancak konuşma zinciri içinde açıklık kazanır. Örneğin мин “ben” zamirinin kesin olarak kimi işaret ettiği eğer yüz yüze bir iletişim söz konusu değil ise metnin bağlamından anlaşılabilir. Adlar, sıfatlar, zarflar, fiiller gibi diğer sözcük türleriyle karşılaştırıldığında dilde sayısı oldukça sınırlı olan zamirler Hakas Türkçesi gramerlerinde hangi söz grubunun yerini aldığına göre de şu şekilde sınıflandırılır:

- 1) Ad zamirler (существительной местоимениелер): мин, син, ол, пу, тігі, пос, кем, ниме, кем-де, ниме-де vb.
- 2) Sıfat zamirler (прилагательной местоимениелер): хайдағ, андағ, кемни, нимени, хайдағ-да vb.
- 3) Sayı zamirler (числительгай местоимениелер): нинче, нинченчі, нинчөлен, анча, мынча, нинче-де vb.
- 4) Zarf zamirler (наречие местоимениелер): хайди, хачан, хайда, ноға, хайда-да, хачан-да, анда, мында, іди, піди vb.
- 5) Fiil zamirler (глагол местоимениелер): нооларға, хайтарға vb.

Zamirler adlar gibi durum eki alabilen bir söz grubudur. Ancak bazı durum ekli biçimler dilbilgisel olarak mümkün olsa bile gerçekte kullanılmazlar. Ayrıca zamirlerin bir kısmının durum ekli biçimlerinde kökün de değişime uğraması zamirleri ad sözcük türünden ayıran yapısal özelliklerden biridir. Örneğin мин “ben” zamiri yönelme durumunda мағаа biçimini alır, ол “o” zamiri ise durum çekimine girdiğinde tamamen değişir: аның, ағаа, анда, аннаң vb.

Zamirlerin başka bir özelliği de ekleşmeye eğilimli olmalarıdır. Örneğin bildirme ekleri ve kişi eklerinde eklerin zamir kökenliği olduğu açıkça görülebilir: **Мин** үгренчі**бін**, **син** үгренчізін, **піс** килгебіс, **сірер** килгезер vb.

Adlardan farklı olarak zamirlerin çokluk biçimleri de kendine özgüdür: мин “ben”-піс “biz”; син “sen”- сипер “siz” vb.

Yapıları bakımından zamirler basit ve türemiş olarak iki gruba ayrılabilir:

- 1) Basit zamirler: мин, син, ол. кем. ниме
- 2) Türemiş zamirler: полған на нинче, нинченчі, кемни. хайда, пірее vb.

İşlevlerine göre zamirler şu şekilde sınıflandırılabilir:

- 1) Kişi zamirleri (сырай местоимениелері)
- 2) İşaret zamirleri (көзидіг местоимениелер)
- 3) Aitlik zamirleri (тартылғы местоимениелер)
- 4) Dönüşlülük zamirleri (айланыс местоимениелер)
- 5) Belirtme zamirleri (чарыдыг местоимениелер)
- 6) Soru zamirleri (сурығлыг местоимениелер)
- 7) Belirsizlik zamirleri (іле нимес местоимениелер)
- 8) Olumsuzluk zamirleri (отрицательнай местоимениелер)

Kaynaklar:

Korkmaz Z. (2002) *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK

Хакасский язык. Морфология./Под ред. Карпова В.Г. - Учебное пособие (на хакасском языке) для студентов, обучающихся по специальности 021700.02-Филология (Хакасский язык и литература) – Абакан: Изд-во ХГУ им. Н.Ф. Катанова, 2004.

Патачакова Д.Ф. Хакас тілі. I чардыгы. Лексика, фонетика, морфология: педагогической училище учебник. Пастағызын сыхча = Грамматика хакасского языка. Ч. I. Лексика, фонетика, морфология: Учебник для педагогического училища. Изд. 1-е. – Абакан: Хакас. кн. изд-во, 1955.